

T. XXII (2019) Z. 2 (54) **ROCZNIK**
 ISSN 1509-1074 **HISTORII PRASY POLSKIEJ**
 DOI 10.24425/rhpp.2019.129392

Literary periodicals for the young and by the young (1944–1970). **Czasopisma literackie młodych i dla młodych w Polsce (1944–1970).**
 Part 1 **Część 1**

Wojewódzka i Miejska Biblioteka
 Publiczna im. C. Norwida
 al. Wojska Polskiego 9
 PL 65-077 Zielona Góra 8
 e-mail: andrzej.buck@wp.pl
<https://orcid.org/0000-0003-2858-512X>

**Andrzej
 BUCK**

KEY WORDS:

Literary press in Poland in 1944–1970, literary periodicals of the young writers, generational change, literary groups, *Walka*, *Inaczej*, *Pokolenie*, *Nurt*, *Po prostu*, *Wyboje*, *Zebra*, *Orientacje*

SŁOWA KLUCZOWE:

czasopismo literackie młodych, czasopismo literackie dla młodych, pokolenie literackie, grupa literacka, „Walka”, „Inaczej”, „Pokolenie”, „Nurt”, „Po prostu”, „Wyboje”, „Zebra”, „Orientacje”

ABSTRACT

In 1939–1989 it was common for an aspiring writer to make an entry into the literary scene through a literary magazine. This article revisits the problem by distinguishing two categories of literary magazines, those produced for the young from those by the young. The latter were launched through the initiative of young writers seeking a platform of their own, i.e. the impulse for the creation of such periodicals came from the literary community itself. The article also draws on Professor Kazimierz Wyka's periodization of literature on the basis of a pair of criteria, the historical and the generational (literary groups and generations). They are an important analytical tool in the mapping of generational change in the literary history of Poland in 1945–1989.

ABSTRAKT

W latach 1939–1989 w Polsce do literatury „wchodziło się” poprzez pismo literackie. Autor artykułu wyodrębnił kategorię: czasopisma literackie młodych przeciwstawiając je kategorii: czasopisma literackie dla młodych. Te pierwsze to periodyki, które powstały jako wynik aspiracji młodych do posiadania własnego tytułu, a więc ich geneza tkwi w samosterownych działaniach środowiska literackiego. Wyodrębnione m.in. przez prof. Kazimierza Wykę kategorie periodyzacji literatury: kryterium historyczne i pokoleniowe (grupy i pokolenia literackie) wskazują na jeden z ważnych instrumentów obecności nowych świadomości pokoleniowych w historycznoliterackich dziejach Polski Ludowej.

Streszczenie

Autor dokonuje przeglądu, opisuje i w konsekwencji formułuje własną definicję czasopism literackich młodych na przykładzie wybranych tytułów wydawanych po roku 1945 („Pokolenie” Romana Bratnego, „Nurt” Tadeusza Borowskiego, „Walka” dod. do krakowskiego „Dziennika Polskiego” Adama Włodka, „Inaczej” Tadeusza Jęczalika, „Po prostu” [1956/57], „Wyboje” związane z poznańską grupą „Wierzbak”, „Czarno na Białym czyli Zebra”, Zeszyty „Orientacje”). Część artykułu wskazuje na młodoliterackie przedziały, kształtowanie się kolejnych grup i pokoleń literackich, które nastąpiły po odejściu pokolenia Kolumbów i ich dwumiesięcznika „Sztuka i Naród”. Zjawisko: Czasopisma literackie młodych autor opisał na tle dziejów oficjalnej prasy literackiej tamtych lat. Nawiązując do teorii pokoleń literackich profesora Kazimierza Wyki autor wskazuje na rolę czasopisma w debiucie pisarza, w kształtowaniu programu literackiego grup i pokoleń literackich oraz jak odmienny jest ten mechanizm w czasopismach literackich młodych, przeciwstawiając je kategorii: czasopisma literackie dla młodych.

W dwudziestoleciu międzywojennym debiut literacki umożliwiały takie czasopisma, jak „Skamander” czy „Wiadomości Literackie”, w okresie II wojny światowej „Sztuka i Naród”, po roku 1945: „Kuźnica”, „Odrodzenie”, „Twórczość”, „Tygodnik Powszechny”, „Współczesność”, „Nowy Wyraz” czy paryska „Kultura” i londyńskie „Wiadomości”, a po 1989 roku — „Książki”, „Tygodnik Literacki”, „Kresy”, „Nowy Nurt” (podajemy tylko przykłady).

Do literatury poprzez pismo literackie

Tak działo się np. z noblistką Wisławą Szymborską, która debiutowała na łamach krakowskiej „Walki”¹.

Jerzy Putrament z właściwą sobie zarozumiałością pisał: „Chociaż nie wyszły z tego żadne «Żagary», to przecież mam z tej «Walki» pewną satysfakcję. To w niej debiutowała tak dobra poetka, jak Wisława Szymborska”.

Tom *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny* notuje, że debiut urodzonej w 1923 roku poetki odbył się na łamach „Walki” wierszem *Szukam słowa*. Dla „Walki” było to ważne wydarzenie, albowiem z całej plejady publikujących na jej łamach autorów nazwisko Szymborskiej zajęło najtrwalsze miejsce w historii literatury. Debiut owiany jest atmosferą przygody, która zdaniem Adama Włodka mogłaby stanowić fabułę sensacyjnej nowelki.

Przygoda Szymborskiej z „Walką” rozpoczęła się od pozostawienia przez nią kilku wierszy Witoldowi Zechenterowi, który pracował wówczas w dziale kulturalnym „Dziennika Polskiego”. W. Zechenter, który już w czasie okupacji współpracował z młodymi pisarzami, przekazał redaktorom powstającego wtedy dodatku te teksty. Jak wspomina Włodek: „wiersze te nie wyróżniały się niczym nadzwyczajnym”, dlatego trafiły do biurka. Dopiero dwukrotne interwencje W. Zechentera, który coś wypatrzył w tych „przeciętnych wprawkach rymotwórczych”, a także podsunął pomysł: „może

¹ A. Buck, *Od „Walki” do „Czarno na Białym”. Uwagi o prasie literackiej młodych Krakowa lat 1945–1960*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa XIX i XX wieku: materiały z sesji naukowej odbytej w dniach 6–7 maja 1986 r. w czterdziestolecie WSP w Krakowie*, pod red. R. Ergetowskiego, Kraków 1988, s. 222–244.

coś wytniecie, skróćcie”, skłoniły Adama Włodka i Tadeusza Jęczalika do podjęcia prac redakcyjnych nad dwustronicowym maszynopisem wiersza *Jacy?* Efektem tego bezceremonialnego postępku był trzydziestowersowy fragment, któremu nadano tytuł *Szukam słowa*.

Szyborska w swoim debiucie prasowym wprowadziła do własnej poezji dwa problemy: sytuacji egzystencjalnej człowieka i stosunku człowieka do historii. W gruncie rzeczy poszukiwania i rozterki lingwistyczne autorki sytuują jej bohatera lirycznego obok bohaterów wierszy Tadeusza Różewicza, jak *Lament* i *Ocalony*. Dylematy egzystencjalne, rozrachunek z historią, sprowadzone zostały w tej poezji do płaszczyzny osobistej, prywatnej. Zaobserwowany przez autorkę moment egzystencjalny w życiu człowieka to krawędź wojny i pokoju, czas przebudowy świadomości. Bezsilność w definiowaniu zbrodni to jednak nie wyraz słabości, lecz raczej dążeń do swoistego, uniwersalnego uogólnienia².

Aby zakończyć przerwany na chwilę wątek anegdotyczny, trzeba powiedzieć, że nazajutrz po opublikowaniu w „redakcyjnej” wersji utworu pt. *Szukam słowa* pojawiła się jego „współautorka”, tak oto kwitując cały epizod: „ale myślę, że honorarium za ten wasz wiersz wypłacicie jednak mnie”.

O roli „Walki” w swojej biografii literackiej po latach powie Szyborska na łamach „Dziennika Polskiego”: „Do dzisiaj jestem przekonana, że gdyby ta moja pierwsza próba skończyła się klęską, nie odważyłabym się już nigdy po raz drugi komukolwiek pokazać tych wierszy”.

Szyborska opublikowała w „Walce” jeszcze dwa wiersze. Są one literacką egzemplifikacją świadomości pokoleniowej grupy skupionej wokół „Walki”. A była to integracja sytuacyjna, której czynnikami stały się wojenne losy członków, ich doświadczenie i przyspieszona dojrzałość³.

Czym jest czasopismo?

Nasze rozważania wypada zacząć od zgłoszenia wątpliwości pod adresem uwag wypowiedzianych przez Edwarda Balcerzana. Rozumienie przez tego badacza dwóch podstawowych mediów komunikacji literackiej jako opozycji sfery sacrum (książka) i profanum (gazeta) jest dyskusyjne.

Przytoczmy jednak cytat:

A czasopismo? Żyje innym rytmem. Jest z istoty swego przekazu bytem krótkotrwałym. Interweniuje w układy, które prędko się rozpraszają. Niczego nie ocala, przeciwnie,

² M. Rusinek, *Nic zwyczajnego*, Kraków 2016.

³ A. Włodek, *Nasz łup wojenny*, Kraków 1970.

domaga się zmiany i syci się zmianą. Nie budzi respektu, bo nie jest, nie stara się być świętością. Palenie książek to zbrodnia, palenie gazet? — zaledwie rozrzutność...⁴.

Wypowiedź krytyka jest dłuższa i podporządkowana strategii metodologicznej książki, a jednak rozróżnienie, które przeprowadził E. Balcerzan jest niesprawiedliwe. Czasopismo potrafi bowiem trwać, jego roczniki tworzą — by użyć słów Janusza Lalewicza⁵ — „ciąg periodycznie nadawanych komunikatów globalnych”, w taki właśnie sposób świadomie formułowanych i uporządkowanych. Jest zatem źródłem i dokumentem. Opinia E. Balcerzana o tym, co potocznie nazywa się czasopismem, jest zwodna. Prasa literacka czy społeczna nie ulega takiej dezaktualizacji jak codzienna gazeta. Prasa ta — co w wywodzie E. Balcerzana stanowi argument na korzyść jego tezy — jest tworem kolektywnym. Ale i to uznać można zarówno za prawdę, jak i fałsz. Istnieje przecież w czasopiśmie autor pojedynczy (nadawca), często bardzo wyraziście identyfikowany przez odbiorcę.

Czasopiśmiennictwo skupisk literackich formułuje komunikat prasowy jako dokument swego istnienia i forum artykulacji własnej świadomości pokoleniowej. Dlatego, nawet jako twór kolektywny, czasopismo jest wynikiem pewnej grupowej intencji autorskiej zawartej w komunikacie. Jest świadectwem formułowanego programu, ale i dokumentem jego literackiej realizacji; pozwala określać stosunek do preferowanej przez redakcyjny zespół tradycji literackiej, jej recepcję itp. Traktowanie zatem czasopisma jako medium świadomości jakiegoś skupiska literackiego pozwala uznać je za źródło, a także za trwałe składniki kultury.

Pierwsze trudności, a może tylko wątpliwości, powstają przy definiowaniu pojęcia „czasopismo literackie młodych”. Czy można się nim posługiwać, przynajmniej w rozumieniu definicji regulującej? Istota przywołanego tu pojęcia tkwi w określeniu Michała Szulczewskiego, który w swojej pracy *Prasa i społeczeństwo* używa określenia „prasa inicjatywy społecznej”, twierdząc, iż można nim objąć przede wszystkim „gazety powiatowe i zakładowe”⁶.

Czasopisma literackie młodych są to periodyki, które powstały jako wynik aspiracji młodych do posiadania własnego organu, a więc ich geneza tkwi w samostereownych działaniach środowiska.

Pisma takie powstawały w różnych okresach, mimo że nie jest to typowy sposób tworzenia nowych tytułów w okresie powojennym. W zasadzie bowiem geneza nowych tytułów prasowych jest związana ściśle w omawianym czasie z mecenatem państwa i bieżącą polityką kulturalną.

Czasopisma literackie młodych powstawały po roku 1945 w sposób różnorodny. Tak działo się z większością instytucji życia literackiego, które tworzyły ściśle

⁴ E. Balcerzan, *Poezja polska w latach 1939–1965*, Warszawa 1982, s. 109.

⁵ J. Lalewicz, *Komunikacja językowa a literatura*, Wrocław 1975.

⁶ M. Szulczewski, *Prasa a społeczeństwo*, Warszawa 1964, s. 201.

warunkujący się system. Najprostszym ujęciem tego mechanizmu jest wprowadzony przez Andrzeja Krzysztofa Waśkiewicza podział instytucji życia literackiego na: instytucje młodych i instytucje dla młodych⁷. Pierwsza z nich to instytucja, której kształt został zaprogramowany i zrealizowany przez młodych, druga to ta, która artykułuje wartości preferowane przez młodych, kierowana jest jednak przez ludzi „z zewnątrz”.

Podstawowym więc kryterium wyodrębnienia omawianego tu zjawiska jest sposób jego powstawania. Warto więc zestawić wspólne cechy:

- 1) geneza związana z dążeniem młodych do posiadania własnego, przez siebie programowanego periodyku — miejsca transmisji własnych wartości;
- 2) opozycja (sprzeciw) wobec sytuacji zastanej, zarówno w aspekcie programowym, jak i instytucjonalnym;
- 3) związek instytucjonalny o charakterze najczęściej nieformalnym z dowolną formą skupienia literatów, z mecenatem organizacji młodzieżowej i krytyką uniwersytecką.

Powyższe cechy wskazują na rozumienie, jakie proponuję dla pojęcia „prasa literacka młodych” — jest to instytucja literackiej komunikacji. Występuje ona w powiązaniu funkcjonalnym z innymi elementami życia literackiego jako ważny twórca literackich interakcji w społeczeństwie.

Sposób formowania tych interakcji może być różnorodny. Mogą one występować wewnątrz określonej grupy pisarzy. Taką rolę spełniają czasopisma pokoleń, grup literackich lub innych skupisk pisarzy. Interakcje wewnątrz środowiska literackiego mogą mieć aspekt pozytywny (łączą pisarzy o podobnym światopoglądzie poetyckim) lub negatywnym (zachodzą między twórcami różnych orientacji poetyckich).

Czasopisma są zawsze w jakiś sposób związane z grupami literackimi, pokoleniami czy też bardziej wąskimi kręgami. Spełniają więc rolę medium, transmitującego określoną świadomość. Dla nadawcy są ośrodkiem integracji, skupienia, spełniają też następujące funkcje (podobnie jak grupa literacka): kreatywną, ekspansywną, defensywną i towarzyską⁸.

Krzysztof Dmitruk w artykule *Aktualne problemy badań nad życiem literackim*⁹ wskazał na konieczne aspekty badania życia literackiego. Pisze on:

Proponujemy więc za „życie literackie” uważać zbiór funkcji literatury wraz z obsługującymi te funkcje instytucjami. Badania powinny obejmować podstawowy repertuar funkcji literatury i zająć się instytucjonalnym urzeczywistnieniem tych funkcji [...].

⁷ A.K. Waśkiewicz, *Formy obecności „nieobecnego pokolenia”*, Łódź 1979, s. 20.

⁸ J. Stradecki, *W kręgu „Skamandra”*, Warszawa 1971, s. 31–32.

⁹ K. Dmitruk, *Aktualne problemy badań nad życiem literackim*, „Teksty” 1976, nr 6, s. 62–63.

Badanie mechanizmów obsługiwanego określonych funkcji będzie więc podstawowym zadaniem życia literackiego.

Ta definicja jest istotna w momencie rozpatrywania czasopisma jako instytucji tworzącej literackie interakcje w ściśle określonym czasie.

Analogia przynosi szczególne efekty w przypadku badania czasopism literackich młodych. Opierają one swoje istnienie na negatywnym stanowisku wobec literatury oficjalnej, wobec tendencji literackich obowiązujących w danej chwili. Czasopismo literackie powinno więc być funkcją estetyki literackiej młodych, powinno w obieg społeczny literatury tę estetykę wprowadzać. Funkcja czasopisma jako instytucji życia literackiego sytuuje je najczęściej w sferze literackiego debiutu.

Przyjęcie instytucjonalnego rozumienia czasopisma pozwala (w świetle wcześniejszych uwag) pokazać mechanizmy służebnej funkcji czasopisma wobec młodej kultury.

Oprócz tytułów, które spełniają wymagania definicji „czasopisma”, często spotykaną formą zastępczą były samodzielne lub niesamodzielne kolumny, ukazujące się jako dodatki do dzienników. Przykładem może być tygodnik literacko-społeczny młodych „Walka”, ukazujący się w Krakowie w 1945 roku jako dodatek do „Dziennika Polskiego”.

Inną ważną formą pism zastępczych były tzw. numery młodych, by sięgnąć tu do przykładu „Kuźnicy”. Numer 49 z grudnia 1946 roku został tak właśnie nazwany.

Przedstawione powyżej pobieżnie cechy młodej prasy literackiej są wystarczającym argumentem na określenie odrębności tego zjawiska. Są to czasopisma istotne dla naszej kultury, jej ewolucji i generacyjnych przemian, choć nie zawsze dotąd doceniane.

Powstawanie efemerycznych tytułów prasowych to element procesu trwałości i zmienności kultury. Kształt systemu prasy literackiej młodych był odmienny w okresie „tworzenia”, „centralizacji”, „fermentu” i „stabilizacji”¹⁰.

Powyższe uwagi, a także analiza istniejących definicji takich pojęć, jak: prasa literacka, prasa studencka i młodzieżowa¹¹ skłaniają do przyjęcia takiego oto rozumienia prasy literackiej młodych:

Czasopismem literackim młodych nazywać będziemy te komunikaty prasowe, które (sfera nadawcy) redagowane są przez pisarzy i krytyków literackich znajdujących się w większości przed lub w momencie debiutu literackiego (a więc nieobec-

¹⁰ Zob. W. Pisarek, *Prasa — nasz chleb powszedni*, Wrocław 1978, s. 111–124.

¹¹ Por. hasło *Czasopismo literackie* w zbiorze *Encyklopedia Wiedzy o Prasie*, Wrocław 1976, s. 142; K. Sierocka, *Czasopisma literackie* w zbiorze *Literatura polska 1918–1932*, Warszawa 1975, s. 130–132; J. Wegner, *Czasopiśmiennictwo literackie lat 1944–1948*, Warszawa 1971; *Encyklopedia książki*, red. A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat, t. I–II, Wrocław 2017.

nych jeszcze w społecznej świadomości literackiej); często związanych z dowolną formą zorganizowania literatów; publikujące utwory literackie młodych pisarzy artykuły związane bezpośrednio z problematyką literacką (sfera zawartości); zaś adresowane (sfera odbiorcy) przede wszystkim do młodych, choć także do czytelnika zainteresowanego problemami literatury.

Naszkiecowane powyżej mechanizmy powstawania tej prasy potwierdza, przykładowa, analiza.

Jednym z pierwszych powojennych czasopism literackich było „Pokolenie”¹². Pismo powstało z inicjatywy Romana Bratnego, który, będąc jeszcze w Paryżu, proponował utworzenie czasopisma propagującego wśród emigracji ideę szybkiego powrotu do ojczyzny. Pomysł doczekał się realizacji dopiero w kraju, 25 sierpnia 1946 roku. Był to rezultat pokoleniowych zabiegów grupy warszawskiej, o czym pisze m.in. R. Bratny w *Pamiętniku moich książek*. Presja młodych ekspowstańców warszawskich i konspiratorów dała efekt w postaci dwutygodnika. Jego funkcje scharakteryzował naczelny redaktor w artykule wstępnym pt. *Próba rachunku*. Syntezy zaś dokonał Tadeusz Drewnowski w książce *Krytyka i giełda*, gdzie pisał: „«Pokolenie» stało się rzecznikiem uczuciowym porozumienia między młodzieżą AK a nową rzeczywistością [...]. Równocześnie zwracając się do ludzi reprezentujących generalnie słuszną koncepcję polityczną”¹³.

Kolejnym epizodem wydawniczym młodych stał się „Nurt” redagowany przez zespół kierowany przez Tadeusza Borowskiego. O jego bezpośredniej genezie wspomina T. Drewnowski w książce *Ucieczka z kamiennego świata*. Píše tam:

Wokół pokoiku Borowskiego na ulicy Kaliskiej gromadziło się młode środowisko intelektualno-artystyczne. [...] Z kręgu przyjacielskiego wykuł się niebawem Klub Pisarzy i Naukowców oraz miesięcznik „Nurt” [...]. Rychło działalność klubu zyskała oparcie w nowym miesięczniku¹⁴.

Podobne uwagi dotyczą genezy „Po prostu”. Dwutygodnik ten nosił podtytuł: „Studenckie czasopismo społeczno-literackie”. Tu również grupa młodych działaczy Akademickiego Związku Walki Młodych „Życie”, nawiązując do tradycji organu Związku Lewicy Akademickiej „Front” — „Poprostu” (Wilno 1935–1936), podjęła starania o wydawanie własnego periodyku. Grupa ta szukała wsparcia w osobie Włodzimierza Sokorskiego, o czym wspomina Jerzy S. Mac:

¹² A. Buck, *Program społeczno-literacki „Pokolenia”*, [w:] *Z problemów literatury czterdziestolecia Polski Ludowej*, pod red. W. Magnuszewskiego, Zielona Góra 1986, s. 117–131.

¹³ T. Drewnowski, *Krytyka i giełda*, Warszawa 1969, s. 229.

¹⁴ Tenże, *Ucieczka z kamiennego świata*, Warszawa 1972.

Życiowcy zaprosili go na zwołaną w grudniu 1946 r. Konferencję Młodych Literatów i Naukowców, na której [...] doszło do ostrej polemiki między grupą pisma „Pokolenie” a członkami związków ideowych¹⁵.

Pomocy udzielił również Stefan Jędrzychowski, współredaktor wileńskiego „Poprostu”. „S. Jędrzychowski — pisze Mac — poparł ten pomysł i zaakceptował propozycję nadania pismu identycznego tytułu obiecując torować drogę inicjatywie w Komitecie Centralnym PPR”. Forpocztą „Po prostu” stała się jednodniówka pt. „My studenci”, natomiast bezpośrednią przyczyną powstania był III Zjazd Akademickiego Związku Walki Młodych „Życie” (7–9 V 1947), podczas którego Komisja Ideologiczna podchwyciła słowa Jakuba Bermana, który stwierdził, że: „Kształcenie ideologiczne [jest] ważnym nakazem chwili”. W ten sposób udało się doprowadzić do wydania 1 lipca 1947 roku studenckiego czasopisma społeczno-literackiego „Po prostu”.

Czasopismem o podobnej genezie była też „Współczesność” — organ sytuacyjnej grupy literackiej. Okoliczności jej powstania tak opisuje J. Putrament:

Po którymś spotkaniu [z W. Gomułą] do prezydium przedostał się mydłek i kanciarz niejaki L.S., doszedł bez cienia skrępułów do W. Gomułki i znieścacka zażądał papieru na pismo młodzieżowe. Zaskoczony Gomułka się zgodził. Stąd wzięła się „Współczesność” wielokrotnie zmieniająca oblicze¹⁶.

„Współczesność” była literackim pismem młodych do roku 1963, a później, jak pisze Maciej Chrzanowski, upodobniła się do równoległe z nią wydawanych pism społeczno-kulturalnych¹⁷. „Współczesność” nie zamyka kręgu czasopism młodej kultury i literatury, które powołano do życia w roku 1956. Narodziły się wówczas środowiskowe czasopisma studentów i młodej inteligencji. Decydującą rolę w ich powstaniu odegrał mechanizm samosterowności. Przykładem może być dwutygodnik studentów i młodej inteligencji Poznania „Wyboje”. I znów dokumentem charakteryzującym jego genezę były wspomnienia jednego z redaktorów, Włodzimierza Branieckiego¹⁸. Pisał on:

Wydawaliśmy wtedy, na przełomie lat 1955/56, na Uniwersytecie Poznańskim piśmko „Nasze sprawy”. Nie było ono tak złe. Zwalczaliśmy w tym piśmie dogmatyków, jeździliśmy potem na Katolicki Uniwersytet Lubelski toczyć dyskusje światopoglądowe [...].

¹⁵ J.S. Mac, *Geneza warszawskiego „Po prostu”*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1979, nr 3, s. 72.

¹⁶ J. Putrament, *Pół wieku. Przełom*, „Miesięcznik Literacki” 1970, nr 12, s. 121–122.

¹⁷ M. Chrzanowski, *Pierwsza twarz „Współczesności”*, „Zdanie” 1979, nr 3, s. 74–87.

¹⁸ W. Braniecki, *Na marginesie „Wybojów”*, „Nurt” 1981, nr 6, s. 13.

Wtedy, w czerwcu skończyliśmy właśnie studia na poznańskiej polonistyce, germanistyce [...]. I była mowa o tym, że może uda nam się wydać własne pismo.

Po utworzeniu „Wybojów” 3 października 1956 roku stają się one społeczno-literackim czasopismem młodych związanym pośrednio z grupą literacką „Wierzbak”. Zespół redagujący był spójny, o czym świadczy fragment artykułu redakcyjnego:

„Wyboje” to dla nas nie tylko nazwa pisma — to dla nas również nazwa grupy. Grupy ludzi, którzy chcą być komunistami. Mianem komunisty wycierano sobie dosyć usta, dosyć je hańbiono. Dziś jednak, gdy rewolucja odniosła kolejne zwycięstwo i gdy Partia znów przewodzi narodowi, oczyściliśmy je z błota.

Presja wewnętrzna tkwi również u podstaw literackich wydawnictw „Orientacji”. Opisuje to krytyk i historyk towarzyszący A.K. Waśkiewicz¹⁹. Pokolenie Orientacji Poetyckiej „Hybrydy” uważane jest za nurt pozaoficjalny w literaturze polskiej lat sześćdziesiątych, który powstał jako wyraz sprzeciwu młodych wobec sterowanego modelu instytucji literackich tamtych lat. Dlatego — po raz któryś z kolei — młodzież literacka szukać zaczęła pomocy instytucjonalnej w organizacjach młodzieżowych. W tym czasie potencjał studenckiej kultury mógł być traktowany jako alternatywa kultury oficjalnej. Pojawienie się nurtu pozaoficjalnego „Orientacji” — początkowo grupy, kręgu poetyckiego, a później systemu wydawnictw — było konsekwencją decentralizacji życia kulturalnego i literackiego. Wynikało ze sprzeciwu wobec hegemonii — przede wszystkim instytucjonalnej, pokolenia „Współczesności”, a na interesującej nas płaszczyźnie czasowej — pisma „Współczesność”, także z dążenia młodych do odrębności i samodzielności²⁰.

Podjęcie próby określenia roli i miejsca wybranych czasopism literackich młodych w strukturze prasy PRL lat 1944–1965, a także w systemie kultury tych lat wynika z potrzeby uchwycenia mechanizmu powstawania, działalności i upadków tego typu pism młodych. W szkicach omawiających poszczególne tytuły chcielibyśmy pokazać istotnościowy związek między specyfiką okresu i odpowiadającą mu strukturą kulturotwórczą a modelem czasopisma.

Przedstawiony tu wycinek prasy Polskiej Ludowej obejmuje tytuły najważniejsze dla dziejów młodej literatury, jej ewolucji oraz charakterystyki przemian generacyjnych. Niezbędne jest uświadomienie sobie tego faktu. Tymczasem niewiele z opra-

¹⁹ A. Buck, A.K. Waśkiewicz. *Krytyk: szkic do Portretu*, cz. 1, „Pro Libris” 2012, nr 3, s. 6–9; tenże, A.K. Waśkiewicz. *Krytyk: szkic do Portretu*, cz. 2, „Pro Libris” 2012, nr 4, s. 18–28.

²⁰ Por. tenże, *Orientacja Poetycka Hybrydy w kulturze literackiej lat sześćdziesiątych*, [w:] *Literatura. Prasa. Biblioteka*, red. J. Szocki, K. Woźniakowski, Kraków 1998.

cowań²¹ dotyczących periodyzacji czasopism po roku 1944 odnotowuje te tytuły. Zuboża to w znaczny sposób obraz dziejów prasy literackiej.

A przecież czasopisma literackie młodych powstające zarówno z inspiracji ośrodków młodzieży robotniczej (np. poprzez Korespondencyjny Klub Młodych Pisarzy), a także w kręgu kultury studenckiej — to nieuznawany długo składnik współczesnej kultury polskiej. Powstanie — co zresztą jest elementem procesu trwałości i zmienności kultury oraz ewolucji pokoleń literackich — dwóch obie- gów kultury: oficjalnego i nieoficjalnego było najczęstszą przyczyną rodzenia się prasy młodoliterackiej, szczególnie jeśli obieg oficjalny zamykał się na wartości nowatorskie. Stąd też pierwsza uwaga płynąca z naszych rozważań brzmi: kształt czasopisma literackiego młodych jest wypadkową rzeczywistych dążeń młodych, związanych z chęcią posiadania własnego pisma i transmisji za jego pośrednictwem własnego systemu wartości oraz możliwości jego wydawania czyli akceptacji przez mecenat państwowy.

W przypadku kształtowania się pozytywnego modelu zarysowanej wcześniej prawidłowości powinna wystąpić zgodność między zbiorowością rówieśniczą i jej dążeniami a oficjalnymi założeniami i dążeniami polityki kulturalnej. Mówiąc inaczej, powinna ukształtować się więź między tymi czynnikami. W sytuacjach, gdy więzi takiej nie ma, powstają tzw. pisma zastępcze będące efektem kompromisu między młodymi a mecenatem państwa. Nazywamy je tak, gdyż nie posiadają one cech normalnego komunikatu prasowego.

W sytuacjach, kiedy opisana relacja kształtuje się prawidłowo, powinno wystąpić zjawisko równoległości. Rozumiemy je jako współwystępowanie obu sfer działal- ności prasowej, stanu gdy ukazuje się oficjalna, profesjonalna prasa literacka oraz istnieją — i co ważne: znajdują akceptację odpowiednich instytucji państwowych — czasopisma literackie młodych będące wytworem młodych twórców, ich różnych form skupienia, a co najistotniejsze — mają one prawo funkcjonować w obiegu społecznym.

Starać się będą zweryfikować tak oto brzmiącą tezę: czasopisma literackie młodych (w rozumieniu przyjętej definicji) były ważnym elementem formowania się świadomości młodej literatury, jednakże mimo wyraźnie precyzowanego przez ich programy celu, pomimo ich zawartości, a także spełnianych funkcji, na skutek mechanizmów genetycznych oraz sposobu ich trwania społecznego, pełniły często rolę efemeryczną w projekcji nowych systemów wartości młodych, a ich właściwą

---

²¹ J. Skrzypek, *Etapy rozwoju prasy w Polsce Ludowej*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1964, nr 3; A. Słomkowska, *Ze studiów nad rozwojem prasy w trzydziestoleciu*, „Kultura i Społeczeństwo” 1975, nr 1; taż, *Etapy rozwoju dzienników w Polsce Ludowej*, [w:] *Prasa w PRL. Szkice historyczne*, Warszawa 1980.

rolę przejmowały różnego typu czasopisma kulturalne, społeczno-literackie lub studenckie, w których tematyka literacka nie była jedyną.

Rozważania obejmują okres od ukazania się pierwszego literackiego pisma młodych, tj. „Walki” w roku 1945, aż do momentu ukształtowania się modelu interdyscyplinarnego pisma artystycznego, który upatrujemy w krakowskiej „Zebrze” i warszawskiej „Orientacji”.

O badaniach

Problematyka badań nad czasopiśmiennictwem literackim młodych rzadko była podejmowana przez badaczy. Ważną pracą jest np. leksykon Ewy Gębickiej²². Podobnie zresztą jest z całą prasą literacką PRL²³. Zagadnienie to pojawia się nadal najczęściej w pracach krytyków literackich zajmujących się współczesną literaturą z perspektywy debiutu lub pokoleń literackich. Czasopismami literackimi młodych wydawanymi po 1989 roku zajmowało się wielu badaczy akademickich²⁴. Ważne wypowiedzi w dyskusji: czasopisma kulturalne i naukowe (humanistyczne) w Polsce po roku 1989 przyniosło pismo literacko-artystyczne „Dykja” z 1997 roku²⁵.

Szereg informacji przynoszą teksty zamieszczone w prasie bądź w zbiorach esejów. Sytuacja ta odzwierciedla problem szerszy: mianowicie stan badań nad prasą PRL. W ocenie jego stanu należy w zasadzie zgodzić z Urszulą Jakubowską, która na łamach „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej” dokonała przeglądu badań nad historią prasy Polski Ludowej²⁶. Wymienia tam ona najważniejsze istniejące rozprawy na ten temat. Pisząc o prasie młodzieżowej, wymienia nazwiska zaledwie kilku bada-

²² E. Gębicka, *Leksykon. Grupy literackie w Polsce 1945–1989*, Warszawa 1993.

²³ T. Mielczarek, *Od Nowej Kultury do Polityki. Tygodniki społeczno-kulturalne i społeczno-polityczne PRL*, Kielce 2003.

²⁴ Por. J. Chwastyk-Kowalczyk, *Rynek czasopism literacko-artystycznych w Polsce po 1989 r.*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2013, t. 5 (16), s. 72–112; P. Marecki, *Pospolite ruszenie: czasopisma kulturalno-literackie w Polsce po 1989 roku*, Kraków 2005; *Boom i kryzys: nowe czasopisma literacko-artystyczne i społeczno-kulturalne w Polsce po roku 1980*, pod red. M. Rabizo-Birek, Rzeszów 2012; *Pisma kulturalne w Polsce po 1989 roku. Leksykon*, pod red. J. Gałuszki, G. Maroszczyk, A. Nęckiej, Katowice 2010; *Liternet: literatura i internet*, red. P. Marecki, Kraków 2002.

²⁵ „Dykja. Pismo literacko-artystyczne” 1996, nr 6.

²⁶ U. Jakubowska, *Przegląd badań nad historią prasy Polski Ludowej*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1981, z. 4, s. 49–56.

czy: J. Centkowski²⁷, R. Książopolski²⁸, R. Bereś²⁹, S. Frycie³⁰, M. Miśkowiec³¹, a także zwraca uwagę na ważną rolę książki pod redakcją A.K. Waśkiewicza pt. *Czasopisma studenckie w Polsce (1945–1976 oraz 1976–1980)*.

Analizując stan badań nad czasopiśmiennictwem literackim, autorka dostrzega publicystyczny charakter opracowań, stojący najczęściej na pograniczu literatury naukowej i wspomnieniowej³². W tym nurcie mieszczą się prace Z. Żabickiego³³ i K. Koźniewskiego³⁴ oraz K. Średniowskiej³⁵, S. Bębenka³⁶ i J. Wegnera³⁷.

Ustalenie pełnej bibliografii czasopism literackich młodych sprawiało dotychczas badaczom kłopot. Trudności te z pewnością wynikają z powodów definicyjnych, ale też i z braku kompletnych bibliografii rejestrujących³⁸. W ustaleniu ich wstępnego wykazu i próbnej klasyfikacji pomocne są: *Bibliografia prasy polskiej 1944–1948* wydana w 1966 roku przez Jerzego Myślińskiego, *Polska bibliografia adnotowana wiedzy o środkach masowego komunikowania* redagowana przez Sylwestra Dzikiego, praca Elżbiety Czermazowicz: *Stan prac i problemy bibliograficzne czasopism polskich 1901–1955*. Za poważne źródło bibliograficzne uznać też należy kolejne dwa tomy pt. *Czasopisma studenckie w Polsce* pod red. A.K. Waśkiewicza zawierające *Bibliografię czasopism studenckich wydawanych w Polsce w latach 1945–1976*, a także *Informator bio-bibliograficzny KKMP (1959–1974)* opracowany przez R. Marciniak i W. Wągla.

²⁷ J. Centkowski, R. Książopolski, *Czołowe organy prasowe ZWM i OMTUR w latach 1944–1948*, [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, z. 2, Warszawa 1973, s. 91–112.

²⁸ J. Centkowski, „Walka Młodych” w latach 1943–1972. Szkic informacyjny, [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, z. 3, Warszawa 1974, s. 88–96.

²⁹ R. Bereś, „Pokolenie” *Organ ZMP*, „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” 1974, t. XII, z. 3, s. 383–400.

³⁰ S. Frycie, *Czasopisma dla dzieci i młodzieży okresu powojennego (1945–1970)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1977, z. 3.

³¹ M. Miśkowiec, *Akademik (1945–1947)*. Szkic monograficzny, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1979, z. 1.

³² Por. *Kultura studencka. Zjawiska — twórcy — instytucje*, red. E. Chudziński, Kraków 2011.

³³ Z. Żabicki, *Kuźnica i jej program literacki*, Kraków 1966.

³⁴ K. Koźniewski, *Historia „co tydzień”*. Szkice o tygodnikach społeczno-kulturalnych 1944–1950, Warszawa 1977; tenże, *Historia „co tydzień”*. Szkice o tygodnikach społeczno-kulturalnych 1950–1990, Warszawa 1999.

³⁵ K. Średniowska, *Rola „Kuźnicy” i „Myśli Współczesnej” w polskiej rewolucji kulturalnej w latach 1945–1948*, „Rocznik Łódzki” 1965, t. X.

³⁶ S. Bębenek, *Spory historyczne w polskiej prasie kulturalno-literackiej lat 1945–1948*, „Dzieje Najnowsze” 1974, nr 2, s. 33–50.

³⁷ J. Wegner, *Czasopiśmiennictwo literackie lat 1944–1948*, Warszawa 1971.

³⁸ A. Garlicka, *Stan retrospektywnej bibliografii tytułów czasopism i bibliografii opracowań historyczno-prasowych*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1981, z. 4, s. 67–76.

Za istotną próbę ustalenia stanu posiadania prasy młodzieżowej uznać należy też prace: Jerzego S. Maca pt. *Czasopiśmiennictwo studenckie w pierwszych latach Polski Ludowej* i Andrzeja Paczkowskiego *Prasa młodzieżowa w Polsce 1944–1948*. Pierwsza z nich notuje 25 tytułów czasopism, druga zaś 60.

Brakuje także refleksji nad rolą tych czasopism w pracach historyków literatury polskiej. W najważniejszych, dotychczas wydanych, syntezach literatury PRL autorstwa Mariana Stępnia³⁹ i Włodzimierza Maciąga⁴⁰ tytuły tych czasopism są jedynie wymieniane. Natomiast ważną próbą syntezy, która włącza w treści zawarte w tych czasopismach opis procesu kształtowania się sporów i dyskusji nad programami literackimi okresu powojennego jest artykuł Leszka Szarugi pt. *Międzyepoka*. Badania naukowe zastępują ujęcia krytyków i publicystów. Za artykuł wywołujący badany problem uważamy szkic T. Drewnowskiego *Kolumbowie — barbarzyńcy* zamieszczony na łamach „Polityki” w 1968 roku, a omawiający grupy rówieśnicze skupione wokół czasopism „Pokolenie”, „Nurt”, „Płomienie” i „Po prostu”. Autor *Ucieczki z kamiennego świata* zwrócił uwagę na fakt, iż nie można pominąć w panoramie życia literackiego lat powojennych generacji wywodzącej się z pokolenia Kolumbów⁴¹, z których część przyczyniła się później do powstania tzw. pokolenia „pryszczatych”⁴². Dostrzegając najczęściej efemeryczny charakter młodej prasy powojennej — co potwierdza faktografia — T. Drewnowski uważa obecność młodej grupy intelektualistów i pisarzy za uzasadnioną ciągłość powojenną. Wysuwa taką tezę:

Wciąż jeszcze nie dość uświadamiamy sobie fakt, że podziemne życie literackie w dużym stopniu [...] było sprawą młodzieży [...]. Większość czasopism kulturalnych pod okupacją („Płomienie”, „Droga”, „Sztuka i Naród”, „Dźwigary”, „Przełom”, „Lewą marsz”) redagowała i wypełniała młodzież literacka.

I mimo iż po 1945 roku nie wszyscy z Kolumbów mogli uczestniczyć w życiu literackim, to jednak młodzież literacka stała się przedmiotem sporów i największych skandali literackich epoki⁴³. Przyjmując powyższą argumentację, T. Drewnowski zachęcał do zajęcia się organami prasowymi młodej literatury, które były pomijane dotąd w opracowaniach. Do artykułu przyjdzie nam jeszcze powrócić⁴⁴.

³⁹ M. Stępień, *Polska literatura współczesna 1944–1977*, Kraków 1977.

⁴⁰ W. Maciąg, *Literatura Polski Ludowej 1944–1964*, Warszawa 1973.

⁴¹ T. Drewnowski, *Próba scalenia. Obiegi, wzorce, style: literatura polska 1944–1989*, Warszawa 1997.

⁴² Por. A. Lisiecka, *Pokolenie „pryszczatych”*, Warszawa 1964.

⁴³ Por. np. T. Drewnowski, *Ucieczka z kamiennego świata...* (przebieg sporu Borowskiego z Kossak-Szczucką).

⁴⁴ T. Borowski, S. Marczak-Oborski, *Pamflet na starszych braci*, „Pokolenie” 1947, nr 3, s. 1–2; S. Żółkiewski, *O młodszych bracie — pamflet*, „Kuźnica” 1946, nr 9, s. 1–2.

Tymczasem trzeba zadać pytanie czy w literaturze przedmiotu znajdujemy więcej podobnych publikacji. Kontynuacją wynurzeń T. Drewnowskiego jest artykuł A.K. Waśkiewicza *Wydawnictwa literackie młodych (1960–1970)*⁴⁵. Publikacja ta, w stosunku do pracy Drewnowskiego bardziej w pragmatyce opisu precyzyjna, pokazuje ilościowy rozwój tego zjawiska w czasach „Orientacji”. Powracając do interesującego nas okresu, chcemy jeszcze zwrócić uwagę na ważniejsze próby omówienia niektórych czasopism. Brakuje opracowań tytułów, które wymieniono chronologicznie jako pierwsze, a więc „Pokolenia” i „Nurtu”. To pierwsze czasopismo oprócz kilku not w ówczesnej prasie⁴⁶, odnotowano jedynie we wspomnieniach jego twórcy — R. Bratnego, a także w książce Zenony Macużanki *Roman Bratny*. Podobnie jest z „Nurtem”. Są to dwa opracowania: J.S. Maca *Geneza warszawskiego „Po prostu”*⁴⁷ oraz E. Brylla i J. Garzteckiego *Nowe „Po prostu”*⁴⁸. Szczególnie ten pierwszy artykuł należy uznać za przykład rzetelnej analizy czynników, które złożyły się na genezę „Po prostu”.

O „Po prostu” pisał też Lothar Herbst⁴⁹. Ten wrocławski badacz zajmował się czasopiśmiennictwem Wrocławia, o czym świadczą dwa jego opracowania omawiające wrocławskie czasopisma studenckie z lat 1945–1960, a także 1960–1970⁵⁰. Z naszego punktu widzenia cenny jest, choć ma charakter publicystyczny, cykl artykułów pod wspólnym tytułem „Prasa studencka” zamieszczony na łamach „Studenta”, który przyniósł portrety tzw. „czasopism studentów i młodej inteligencji”, czyli „Kontrastów”, „Uwagi”, „Poglądów”, „Wybojów” i „Od nowa”⁵¹. Kolejne, interesujące nas czasopismo — „Współczesność”, oprócz bogatej literatury krytycznoliterackiej było poddane analizie naukowej. Tadeusz Błażejowski poświęcił mu artykuł pt. „*Współczesność*” 1956–1965⁵² napisany z okazji jubileuszu dziesięciolecia powstania pisma. Również przeglądowy charakter miał artykuł krakowskiego badacza Macieja Chrzanowskiego

⁴⁵ A.K. Waśkiewicz, *Wydawnictwa literackie młodych (1969–1970)*, „Ruch Literacki” 1974, z. 4, s. 231.

⁴⁶ S. Kwapien, *Czasopisma literackie*, „Książka i Kultura” 1946, nr 11, s. 24; [J. Szczepański], *To pokolenie krajowe*, „Dziś i jutro” 1946, nr 35; jas [P. Jasienica], *W kręgu dyletantyzmu*, „Tygodnik Powszechny” 1946, nr 37 i inne.

⁴⁷ J.S. Mac, *Geneza warszawskiego...*, s. 69–90.

⁴⁸ E. Bryll, J. Garztecki, *Nowe „Po prostu”*, „Kwartalnik Prasoznawczy” 1957, nr 2, s. 81–90.

⁴⁹ L. Herbst, „*Po prostu*”, „Student” 1972, nr 21, s. 13; nr 22, s. 13.

⁵⁰ Por. L. Herbst, *Wrocławskie czasopisma studenckie z lat 1945–1966*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Literackie” 1968, nr 95; tenże, *Wrocławskie czasopisma studenckie z lat 1967–1970*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Literackie” 1971, nr 150.

⁵¹ L. Herbst, *Z cyklu: „Prasa studencka”, „Kontrasty”, „Student”* 1972, nr 9; „*Uwaga*”, „Student” 1972, nr 11; „*Poglądy*”, „Student” 1972, nr 15; „*Wyboje*”, „Student” 1972, nr 17/18; „*Po prostu*”, „Student” 1972, nr 21, 22.

⁵² T. Błażejowski, „*Współczesność*” (1956–1966), „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1969, z. 65, Filologia Polska, s. 185–189.

pt. *Pierwsza twarz „Współczesności”* zamieszczony w „Zdaniu”⁵³. Przedstawiony powyżej — przykładowo — przegląd badań nad prasą literacką młodych skłania do wniosku, iż prasa ta znajduje się u progu jej oceny. Publicystyczny charakter dotychczasowych ujęć spełniał niewątpliwie ważną rolę w uświadamianiu i dokumentowaniu obecności w życiu społecznym tych czasopism, lecz jednocześnie nie upoważniał do sformułowania ostatecznych ocen.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na bogaty materiał źródłowy i oceniający, jaki zawierają wspomniane wyżej dwa tomy *Czasopism studenckich w Polsce*. W tomie I, ze szkiców zgodnych z opisywaną tu problematyką, znajdujemy: E. Orzechowskiego „Czarno na białym”, czyli „Zebra” i L. Herbsta *Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne lat 1956–1958*. W tomie II zamieszczono bardzo ważny szkic A. Zawady *Dodatki literackie do czasopism i jednodniówek studenckich*, „Młoda Kultura”, „Młoda Sztuka”, „Konfrontacje Literackie”. Należy też nadmienić, że wymienione tomy nie pozostawały bez uwag krytycznych, szczególnie w recenzjach A. Zawady⁵⁴ i St. Beresia⁵⁵ oraz K. Prętnickiego. Sam jednak redaktor tej książki, A.K. Waśkiewicz miał świadomość jej niedoskonałości, gdy pisał: „Istotna zasługa naszej pracy polega na tym, że zwróciła uwagę na zjawisko prasy studenckiej [...]. Po drugie — że zgromadziła znaczną część materiału, dokonała jego wstępnego opisu i klasyfikacji”⁵⁶.

Na wstępie wspominaliśmy, iż ważną rolę źródłową w podjętych badaniach spełniały pisane źródła wspomnieniowe. Dokumentują one elementy więzi pokoleniowej lub grupowej, dostarczając faktów i przyczynków do ustalania czynników sprawczych powstawania czasopism młodych. Materiał ten powinien zostać wykorzystany w dalszych badaniach. Tutaj zwrócimy uwagę na kilka zaledwie przykładów. I tak krakowska „Walka” posiada swoją biografię w książce A. Włodka *Nasz lup wojenny*. Dzieje warszawskiego „Pokolenia” są m.in. przedmiotem wspomnień R. Bratnego w pracy *Pamiętnik moich książek*. Proces rodzenia się łódzkiej „Wsi” i dochodzenia „pryszczatych” do głosu referują m.in. autorzy zbiorowej pracy *Tranzytem, przez Łódź* oraz T. Drewnowski w książce *Tyle halasu — o nic?* i Tadeusz Konwicki w *Kalendarzu i klepsydrze*. Natomiast wspomnieniowe uwagi do losów „Po prostu” sformułowały m.in. B. Łopieńska i E. Szymańska w kolejnych numerach „Kultury” w cyklu *Ludzie z „Po prostu”*. Ukazały się też prace dokumentujące czas Pokolenia *Orientacja Poetycka Hybrydy*⁵⁷.

⁵³ Por. M. Chrzanowski, *Pierwsza twarz...*, s. 74–87.

⁵⁴ Por. A. Zawada, *Zwinięty organizm kultury*, [w:] *Prasa studencka*, red. A. Buck, Zielona Góra 1980, s. 105–120.

⁵⁵ Por. S. Beres, *Młoda kultura na rozdrożu*, [w:] *Prasa studencka...*, s. 121–138.

⁵⁶ A.K. Waśkiewicz, *Jak i po co badać czasopisma studenckie?*, „Kurier Festiwalowy” 1979, nr 12.

⁵⁷ Jerzy Leszin-Koperski — Andrzej K. Waśkiewicz, *Korespondencja, autobiografia, dzieła*, red. P. Smoliński, Warszawa 2018; *Andrzej K. Waśkiewicz we wspomnieniach*, pod red. A. Sobeckiej, Gdańsk 2017.

Na tle innych

U schyłku 1946 roku Stanisław Kwapien na łamach miesięcznika informacyjno-instrukcyjnego Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”, „Książka i Kultura,” pisał:

Silnie odczuwany w czasie okupacji głód słowa drukowanego znajduje obecnie zaspokojenie nie tyle może jeszcze w książce, co w prasie, coraz liczniej reprezentowanej przez periodyki wszelkiego typu, których liczba powiększa się wprost z dnia na dzień [...]. Najwcześniej ugruntowały swoją pozycję czasopisma literackie i literacko-społeczne, górujące jakościowo i ilościowo nad pozostałymi⁵⁸.

Również w 1947 roku na łamach „Tygodnika Powszechnego” Wojciech Natanson próbował odpowiedzieć na pytanie: *Czy nie za dużo jest u nas pism literackich?*⁵⁹ Autor nawiązał do notatki zamieszczonej w „Głosie Ludu”. Notatka dotyczyła rzekomej inflacji pism literackich w Polsce. Wymieniono tam jedynie cztery tytuły: „Odrodzenie”, „Kuźnica”, „Wiś” i „Odra”. Natanson stwierdził, że za granicą wychodzi o wiele więcej czasopism literackich niż u nas (np. we Francji 12 miesięczników oraz 58 tygodników i dwutygodników literackich). Pisał, iż punkt ciężkości czytelnictwa już przed wojną przesunął się w kierunku periodyków o dłuższym okresie ukazywania się. „Jest rzeczą bezsporną, iż tygodniki literackie odgrywają dziś w Polsce bez porównania większą rolę i przynoszą więcej materiału, niż odpowiednie wydawnictwa przed rokiem 1939”.

Zdaniem Natansona trudno odpowiedzieć na pytanie, czy liczba tygodników literackich odpowiadała zapotrzebowaniu publiczności czytającej, albowiem nie uporządkowany jest ich kolportaż, a produkcja jest mało opłacalna. Kończył swoją polemiczną wypowiedź wnioskiem, że:

Nie ma w Polsce obecnie inflacji wartościowych pism literackich. Z punktu widzenia rozwoju i bogactwa kulturalnego życia, istnienie większej ilości pism jest pożądane, ponieważ pozwala na ścieranie się poglądów, odkrywanie nowych talentów, unikanie monotonii szkodliwych dla rozwoju kulturalnego — monopolów.

Tuż po wyzwoleniu zaczęły powstawać nowe tytuły prasowe.

Spośród 60 tytułów, jakie notuje *Bibliografia prasy polskiej* Jerzego Myślińskiego (za rok 1944) kilka tylko związanych było z literaturą⁶⁰. Już we wrześniu 1944 roku zaczął ukazywać się tygodnik społeczno-literacki „Odrodzenie”, początkowo

⁵⁸ S. Kwapien, *Czasopisma literackie*, „Książka i Kultura” 1946, nr 11, s. 22.

⁵⁹ W. Natanson, *Czy za dużo jest u nas pism literackich?*, „Tygodnik Powszechny” 1947, nr 41, s. 6.

⁶⁰ J. Myśliński, *Bibliografia prasy polskiej 1944–1948*, Warszawa 1966.

w Lublinie⁶¹, od 25 V 1945 roku w Krakowie, a od 9 III 1947 roku w Warszawie. Od 15 X 1944 roku pojawił się tygodnik społeczno-literacki „Wies” (początkowo w Lublinie, od 18 III 1945 do 28 VIII 1949 roku w Łodzi, później w Warszawie).

W tym roku na rynku prasowym zaczęły się ukazywać tytuły zaliczane do prasy młodzieżowej, m.in. tygodnik „Wici” — organ Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej (od sierpnia 1944 roku w Lublinie, od 7 IV 1945 roku w Łodzi, a od 10 II 1946 roku w Warszawie), dwutygodnik Tymczasowego Komitetu Centralnego Organizacji Młodzieżowej TUR „Młodzi Idą” (od 1 XII 1944 roku w Lublinie); tygodnik „Walka Młodych” — organ Związku Walki Młodych (założony 18 XI 1944 roku w Lublinie, od 20 II 1945 roku wydawany w Łodzi, od 1 VIII 1945 roku w Warszawie)⁶².

Młodzi w 1944 roku wydali też w Lublinie miesięcznik poświęcony literaturze, muzyce, teatrowi i malarstwu pt. „Gontyna”⁶³.

Dalszy rozwój prasy nastąpił po 1945 roku. Wspomniana *Bibliografia* notuje 552 nowe tytuły czasopism. Są wśród nich typowe tygodniki społeczno-literackie, jak chociażby tygodnik „Kuźnica” — pismo społeczno-literackie (od 1 VII 1945 do 29 V 1949 roku wychodzące w Łodzi, później w Warszawie) i „Twórczość” — miesięcznik literacko-krytyczny (od 1 VIII 1945 roku wydawany w Krakowie, później w Warszawie)⁶⁴.

Drukowano też tytuły o mniejszej randze (ze względu na krótki okres ukazywania się bądź regionalny charakter) i zróżnicowany stopień nasycenia problematyką literacką. Są to: „Zdroje Sztuki i Literatury”. Dwutygodnik (1 IV–1 VI 1945) w Poznaniu; „Życie Literackie” (1 IV–25 IX 1945); pismo społeczno-literackie „Odra” od 20 VII 1945 roku w Katowicach; w Lublinie od listopada 1945 roku miesięcznik literacki „Kamena” (dalej w Chełmie)⁶⁵. Odnotować też wypada pierwszy warszawski miesięcznik społeczno-literacki „Lewy Tor” (IX 1945–XI 1948) i katolicki tygodnik społeczny „Dziś i Jutro” (22 XI 1945–1948).

W grupie czasopism młodzieżowych ukazywały się: „Walka Młodych” — tygodnik literacko-społeczny (od 12 III do XI 1945 roku w Krakowie)⁶⁶; dwutygodnik „Młoda Demokracja” — organ Związku Młodzieży Demokratycznej (od 15 XII 1945 do 22 VII 1948 roku w Warszawie).

⁶¹ J. Natanson, *Tygodnik „Odrodzenie” w okresie lubelskim (3 IX 1944–15 I 1945)*, [w:] *Prasa lubelska. Tradycje i współczesność*, Lublin 1986, s. 221–234.

⁶² A. Pawłowska, *Niech się odezwie „Walka Młodych”*, Warszawa 1983.

⁶³ A.L. Gzella, *Prasa lubelska 1944–1974*, Lublin 1974; A. Zieliński, *Początki prasy organizacji młodzieżowych po wyzwoleniu (27 VIII 1944 – 11 II 1945)*, [w:] *Prasa lubelska...*, s. 235–248.

⁶⁴ W.P. Szymański, „Odrodzenie” i „Twórczość” w Krakowie, Wrocław 1981; J. Wegner, *Miesięcznik „Twórczość” w kontekście czasopiśmiennictwa literackiego lat 1944–1948*, [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, z. 1, Warszawa 1971, s. 123–141.

⁶⁵ M.A. Jaworski, „Kamena” przed swym półwieczem, [w:] *Prasa lubelska...*, s. 355–365.

⁶⁶ K. Woźniakowski, *Dorobek krakowskiego środowiska literackiego w latach 1945–1974 (przegląd)*, „Rocznik Komisji Historycznoliterackiej”, z. XIV, Wrocław 1976; W. Magiera, *Prasa młodzieżowa w Krakowie w latach 1944–1957*, maszyn. powiel., Kraków–Kielce 1984.

Rynek prasy literackiej młodych zasililo pierwsze, przekraczające barierę kilku wydań czasopismo „Walka”, opatrzone przez wydawców podtytułem „tygodnik literacko-społeczny młodych” — jako samoistny dodatek do „Dziennika Polskiego” (28 II–7 VII 1945). W tej grupie należy też wspomnieć o „Świetlicy Krakowskiej” — dwutygodniku oświatowym (od 1 VI 1945 do wiosny 1948) wydawanym w Krakowie. We wrześniu 1945 roku w Krakowie ukazała się jednodniówka literacko-społeczna „Inaczej”.

Rok 1946 przyniósł kolejne 506 tytułów, nie są to jednak już tytuły tak bardzo znaczące, szczególnie jeśli idzie o prasę literacką. Tu wspomnieć należy o dwutygodniku literacko-społecznym „Warszawa” (od 19 V 1946 i dalej).

W grupie prasy młodzieżowej zauważyć należy tygodnik „Młoda Rzeczpospolita” (9/15 VI 1946–28 VI 1947) w Krakowie⁶⁷ i miesięcznik „Płomienie” — organ Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej (XI 1946–VII 1948) w Warszawie. Dla prasy literackiej młodych był to rok ważny ze względu na powstanie w Warszawie tygodnika literacko-społecznego „Pokolenie” (25 VIII 1946–1 IV 1947).

W roku 1947 kontynuowano wydawanie najważniejszych, wymienionych wcześniej, tytułów. Zmieniła się geografia tej prasy. 9 marca 1947 roku „Odrodzenie” trafiło do Warszawy. W grupie wysokonakładowych czasopism literackich przybyły jedynie „Nowiny Literackie” ukazujące się jako tygodnik od 23 III 1947 do 26 XII 1948 roku w Warszawie⁶⁸. Pojawiło się też w Łodzi pismo teoretyczno-literackie „Życie Literackie” (1 II 1947–11 XII 1948).

Niektóre środowiska korzystały z dodatków do dzienników. W Krakowie między 7/13 III 1947 a 23/31 XII 1950 roku ukazywał się „Dziennik Literacki” jako dodatek „Dziennika Polskiego”⁶⁹. W grupie prasy literackiej młodych doszło w Warszawie do wydania efemerycznego „Nurtu” (X 1947–XI 1947), który skończył swój żywot na dwóch wydaniach. Bardziej trwale podstawy zyskało „Po prostu” — studenckie czasopismo społeczno-literackie, początkowo miesięcznik, a później dwutygodnik (od 1 VII 1947)⁷⁰.

Łukę w dziejach prasy literackiej stanowił rok 1948. Nie ukazał się żaden nowy tytuł czasopism literackich. Nastąpiła jedynie zmiana w składzie redakcji jednego z najważniejszych ówczesnych tygodników, tj. „Odrodzenia”. W sporze o model pisma między K. Kurylukiem i J. Borejszą, zwyciężył ten drugi i on objął kierownictwo pisma⁷¹.

⁶⁷ O. Jędrzejczyk, „Młoda Rzeczpospolita” i młodzi publicyści, „Zeszyty Prasoznawcze” 1963, nr 1–2; tenże, *Krążownik „Wielopole”*, Kraków 1984, s. 61–78.

⁶⁸ K. Koźniewski, „Nowiny Literackie” czyli spór o metody, „Polityka” 1967, nr 39, s. 1, 6.

⁶⁹ J. Natanson, *Krakowskie lata „Odrodzenia” (1945–1947)*, „Życie Literackie” 1985, nr 51/52, s. 3 i 19; O czasopismach krakowskich tego okresu zob. J. Jarowiecki, *Początki prasy krakowskiej w Polsce Ludowej*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa...*, Kraków 1988, s. 280–340.

⁷⁰ J.S. Mac, *Geneza warszawskiego...*, s. 63–90.

⁷¹ Zob. J. Borejsza, *Na rogatkach kultury polskiej*, Warszawa 1947; J. Centkowski, *J. Borejsza (1905–1952)*, [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, z. VI, Warsza-

Procesy zjednoczeniowe w ruchu młodzieżowym w tymże roku spowodowały reorganizację prasy⁷². W dniach 18–20 lipca 1948 roku po raz ostatni ukazały się następujące tytuły prasy młodzieżowej: „Walka Młodych” (20 VII 1948), „Młodzi Idą” (20 VII 1948), „Wici” (18 VII 1948) i „Młoda Demokracja” (20 VII 1948). W ich miejsce 20 VII 1948 roku na zlocie zjednoczeniowym we Wrocławiu powołano „Pokolenie” (organ Związku Młodzieży Polskiej)⁷³.

W roku 1949 wychodziła nadal „Kuźnica” przeniesiona 29 maja do Warszawy, choć już pod nową redakcją Pawła Hoffmana. Do Warszawy w tymże roku (28 VII) została przeniesiona „Wieś”.

Potem nastąpiły już lawinowo fakty ilustrujące procesy związane z centralizacją życia kulturalnego. Symptomem tego są trzy decyzje, które w tym miejscu warto przypomnieć: 29 stycznia zamknięta została „Odra”, w marcu zapadła decyzja o połączeniu „Kuźnicy” z „Odrodzeniem” i powołaniu „Nowej Kultury”, której redaktorem został Paweł Hoffman; w listopadzie nastąpiło przeniesienie do Warszawy „Twórczości”, redakcję po odejściu Kazimierza Wyki powierzono Adamowi Ważykowi.

Okres lat 1950–1955 dla prasy literackiej to swoisty czas zastoju⁷⁴. Przyrost tytułów nowych czasopism jest niewielki. W 1952 roku (kwiecień) Rada Artystyczna przy Ministerstwie Kultury i Sztuki powołała tygodnik „Przegląd Kulturalny” (red. nac. J. Kott); w lipcu 1952 roku ukazała się zapowiedź wznowienia „Kameny”, a 12 VI 1953 roku nastąpiło przejście redakcji „Tygodnika Powszechnego” przez PAX. W sierpniu 1953 roku zlikwidowano organ ZMP „Pokolenia”, by w to miejsce wydawać tygodniowy magazyn ilustrowany „Dookoła Świata”.

W tym miejscu więcej uwagi należy poświęcić najważniejszemu tytułowi tego okresu — „Nowej Kulturze”. Pisałem, że powstała ona w 1950 roku, w wyniku decyzji o połączeniu „Kuźnicy” i „Odrodzenia”⁷⁵. Pierwszy numer ukazał się 3 kwietnia 1950 roku. Decyzja ta była wymierzona personalnie przeciwko J. Borejszy i „Odrodzeniu”, a także grupowości „Kuźnicy”. Skład zespołu z początkowego okresu można tylko odtworzyć ze wspomnień byłego redaktora. Jak pisze T. Drewnowski, w „Nowej Kulturze” pracował prawie cały zespół starej „Kuźnicy”, lecz bez S. Żółkiewskiego, A. Ważyka, J. Kotta i A. Rudnickiego. Tworzyli go: K. Brandys, P. Hertz, M. Jastrun, R. Matuszewski, S. Pollak, A. Sowiński, J. Żuławski, A. Kamińska, R. Kierst, J. Pomianowski, W. Mach, T. Konwicki, W. Siennicka, W. Leopold, T. Drewnowski, S. Marczak-Oborski i T. Borowski. Redaktorem naczel-

---

wa 1974, s. 81–93; K. Kasprzyk, *K. Kuryluk (1911–1967)*, [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa...*, s. 124–131.

⁷² Szerzej na ten temat pisała: A. Słomkowska, *Prasa w okresie stabilizacji i na drodze do centralizacji*, [w:] *Prasa w PRL. Szkice historyczne*, Warszawa 1980, s. 212–269.

⁷³ R. Beres, „Pokolenie” – organ ZG ZMP (1948–1953), [w:] *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, Warszawa 1976, s. 20–42.

⁷⁴ Zob. *Kalendarium 1949–1956*, „Poezja” 1986, nr 1–2, s. 162 i nast.

⁷⁵ T. Drewnowski, *Tyle hałasu – o nic?*, Warszawa 1982, s. 113.

nym był P. Hoffman. Czasopismo wyrażało tendencje centralistyczne, dominujące w ówczesnej polityce kulturalnej. Było to zresztą już po lutowym posiedzeniu Rady Państwa, na którym Jakub Berman wystąpił z tezą o nienadążaniu literatury za zmianami społeczno-politycznymi w kraju. Zanegował „zmieszczania” inteligencję” i tendencje do grupowości oraz cechujące okres miniony skłonności wśród literatów do walki pokoleniowej⁷⁶. „Nowa Kultura” stała się oficjalnie usankcjonowaną trybuną pokolenia „pryszczatych”. Skupiła w swoim zespole redakcyjnym, a także w kręgu publicystycznym przedstawicieli „grupy warszawskiej” (S. Marczak-Oborski, W. Leopold, T. Borowski) i łódzkiej (T. Drewnowski). Zawartość poszczególnych numerów „Nowej Kultury” wskazuje na strukturalne podporządkowanie się oficjalnie formułowanym zadaniom literatury. W piśmie dominowały więc przemówienia, artykuły okolicznościowe dotyczące zjazdów i narad, deklaracje pisarskie. Z twórczości oryginalnej drukowano prozę produkcyjną i okolicznościowe liryki, często przywożone z „terenu” (przykładem powieść *Traktory zdobędą wiosnę* Witolda Zalewskiego i *Przy budowie* Tadeusza Konwickiego oraz reportaże Józefa Kuśmierka).

Dalsze losy „Nowej Kultury” kształtował już od 1952 roku Jerzy Putrament, od połowy 1950 roku wiceprezes Związku Literatów Polskich. Pismo podporządkowano ZLP. Druk w 1953 roku w „Nowej Kulturze” *Pamiętnika uczniacy* zapoczątkował procesy odwilżowe (od 1953 roku do redakcji powrócił P. Hoffman).

„Nowa Kultura” dopiero 24 XII 1956 roku (nr 49) zerwała z anonimowością redagowania, podając skład redakcyjnego zespołu, który tworzyli: W. Woroszyński (red. nacz.), Leon Przemski, Jerzy Piórkowski, Andrzej Wasilewski (zastępcy red. nacz.), Wilhelm Mach (proza), Artur Międzyrzecki (poezja), Jerzy Piórkowski (publicystyka), Andrzej Wasilewski (krytyka), Lesław M. Bartelski (recenzje), Jerzy Gembicki (sekr. red.) oraz Kazimierz Brandys, Andrzej Braun, Anna Bukowska, Zygmunt Kałużyński, Tadeusz Konwicki, Stefan Kozicki, Wanda Leopold, Andrzej Mandalian, Ryszard Matuszewski, Jerzy Pomianowski, Jan Strzelecki, Aleksander Ścibor-Rylski, Krzysztof T. Toeplitz.

Jest to więc skład, którego struktura pokoleniowa upoważnia do formułowania tezy, że „pryszczaci” zaczęli przeżywać w tym piśmie drugą młodość.

Zatem rok 1956 był już tylko konsekwencją zmian w polityce kulturalnej kraju, które zaczęły się kilka lat wcześniej. Znalazło to odbicie w dziejach prasy. Przytoczmy fakty. 1 V 1956 roku powstał „Dialog” — miesięcznik poświęcony dramaturgii teatralnej (red. nacz. A. Tarn). Z połączenia zespołu redagującego „Dziś i Jutro” i PAX-owskiej ekipy redagującej „Tygodnik Powszechny” powstały „Kierunki”. W październiku wychodzić zaczęła „Współczesność”, a 25 grudnia nastąpiło wznowienie edycji „Tygodnika Powszechnego” pod redakcją Jerzego Turowicza.

⁷⁶ Zob. *Problematyka dyskusji literackich. Na marginesie informacyjno-programowej konferencji pisarzy*, „Kuźnica” 1950, nr 9.

Ten przełom różnił się jednak od mechanizmów, które działały w latach 1948–1949 i 1950. Nie mamy do czynienia z zamykaniem działalności czasopism, przynajmniej tych ważniejszych (ten proces nastąpił nieco później). Na rynku wydawniczym pozostały najważniejsze tytuły, a więc „Nowa Kultura” (do roku 1963), „Życie Literackie”⁷⁷, „Po prostu” (które na fali entuzjazmu młodzieży przekształca się od 4 III 1955 roku w ogólnopolski tygodnik społeczno-polityczny młodej inteligencji). Z nowych tytułów w tej grupie zdecydowanie ważną rolę odegra „Współczesność”⁷⁸.

Nastąpiła tendencja do tworzenia czasopism regionalnych o charakterze społeczno-kulturalnym⁷⁹ (w Gdańsku „Literary” — od 15 IX 1957 roku, w Szczecinie „Jantar” — od 15 IX 1957 roku, w Zielonej Górze „Nadodrze” — od 1 X 1957 roku, w Olsztynie „Panorama Północy” — od 4 V 1957 roku, w Łodzi „Odgłosy” — od 23 II 1958 roku, we Wrocławiu „Odra” — od 18 I 1958 roku).

Ważną grupę stanowiły tygodniki studentów i młodej inteligencji⁸⁰, które powstawały kolejno w Gdańsku, Poznaniu i Wrocławiu. Tendencje polegające na likwidacji niektórych tytułów zaczęły się w dziejach czasopism po roku 1956 już w roku 1957. Symptomem tego było zawieszenie działalności tygodnika „Po prostu” decyzją Głównego Urzędu Kontroli Prasy, zatwierdzoną przez Sekretariat KC PZPR⁸¹. Podobny los spotkał tygodniki studentów i młodej inteligencji, np. „Wyboje” zamknięto 28 XI 1957 roku. Zakończyły też swoją działalność „Kontrasty” (25 XII 1956, po 9 numerach) i „Uwaga” (28 VI 1958). „Poglądy” połączono z „Nowymi Sygnałami” i utworzono „Odrę”.

W latach sześćdziesiątych istniały w Polsce ogólnopolskie czasopisma literackie powstałe jeszcze w latach pięćdziesiątych: „Współczesność” (do roku 1972), „Nowa Kultura”, „Przegląd Kulturalny” (te tytuły połączone w 1964 roku stworzyły tygodnik „Kultura”). Z nowych tytułów należy wymienić miesięcznik „Poezja” (1965), „Miesięcznik Literacki” (1966) oraz miesięcznik „Literatura na Świecie” (1970). Ogólnopolską prasę literacką, która w tych latach nie wykazała skłonności pokoleniowych, uzupełniały pisma studyjne, biuletyny, almanachy i wydawnictwa okazjonalne. Wśród czasopism były: „Orientacja” (1965–1971), „Agora” (1964–1969), „Kontrasty Odrzańskie” (1967–1971), „Przemiany” (1963–1967) i „Próby Literackie” (1960–1962).

⁷⁷ M. Chrzanowski, *„Życie Literackie” w latach 1951–1980*, Kraków 1983.

⁷⁸ J. Siewierski, *„Współczesność” — rok pierwszy*, „Poezja” 1982, nr 2, s. 3–18; M. Chrzanowski, *Pokoleniowa „Współczesność”*, „Poezja” 1982, nr 2, s. 18–25.

⁷⁹ Zob. R. Karpiński, *Prasa w systemie kultury*, Warszawa 1979.

⁸⁰ L. Herbst, *Środowiskowe czasopisma społeczno-kulturalne lat 1956–1958 („Kontrasty”, „Wyboje”, „Poglądy”, „Uwaga”)*, [w:] *Czasopisma studenckie w Polsce 1945–1970*, red. A.K. Waśkiewicz, Warszawa 1975, s. 231–250.

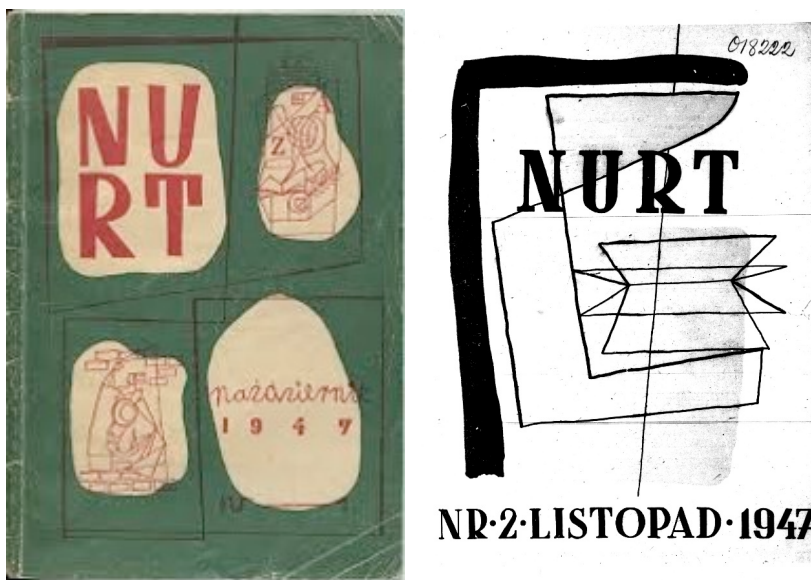
⁸¹ Zob. *W sprawie zamknięcia tygodnika „Po prostu”*, „Trybuna Ludu” 1957, nr 281, s. 3; *Zawieszenie tygodnika „Po prostu”. Zatwierdzenie decyzji przez Sekretariat KC PZPR*, „Trybuna Ludu” 1957, nr 275, s. 1.

Rycina 1.

POKOLENIE. Dwutygodnik literacko-społeczny

Źródło: zbiory własne autora

Rycina 2.

NURT. Miesięcznik

Źródło: zbiory własne autora

Rycina 3.

WALKA. Tygodnik literacko-społeczny młodych. Dodatek do DZIENNIKA POLSKIEGO

Źródło: zbiory własne autora

Rycina 4.

PO PROSTU. Studenckie czasopismo literacko-społeczne

Źródło: zbiory własne autora

Bibliografia

- Buck A., *Od „Walki” do „Czarno na Białym”. Uwagi o prasie literackiej młodych Krakowa lat 1945–1960*, [w:] *Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa XIX i XX wieku: materiały z sesji naukowej odbytej w dniach 6–7 maja 1986 r. w czterdziestolecie WSP w Krakowie*, pod red. R. Ergetowskiego, Kraków 1988, s. 222–244.
- Buck A., *Orientacja Poetycka Hybrydy w kulturze literackiej lat sześćdziesiątych*, [w:] *Literatura. Prasa. Biblioteka*, red. J. Szocki, K. Woźniakowski, Kraków 1998.
- Buck A., *Program społeczno-literacki „Pokolenia”*, [w:] *Z problemów literatury czterdziestolecia Polski Ludowej*, pod red. W. Magnuszewskiego, Zielona Góra 1986, s. 117–131.
- Buck A., *Epizod z „Nurtem”*, „Integracje” 1989, nr 25, s. 89–94.
- Buck A., *Studenckie jednodniówki (1977–1978) — propozycje modelu badawczego*, „Zielonogórskie Studia Bibliotekoznawcze” 2014, z. 6, s. 237–265.
- Buck A., *Prasa studencka w latach siedemdziesiątych (1972–1980). Tendencje i nurty*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2018, z. 2 (50).
- Chwastyk-Kowalczyk J., *Rynek czasopism literacko-artystycznych w Polsce po 1989 r.*, „Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy” 2013, t. 5/16, s. 72–112.
- Czapliński P., *Powrót centrali: literatura w nowej rzeczywistości*, Kraków 2007.
- Fiut I.S., *Pisma społeczno-kulturalne w latach 1989–2000*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2000, nr 3–4.